

УДК 811. 111'42

І. В. Недайнова

**КОГНІТИВНИЙ ДИСОНАНС ЯК ПРИЧИНА ВИНИКНЕННЯ
НОВИХ КОНЦЕПТІВ СУЧАСНОЇ КАРТИНИ СВІТУ**

Більшість дослідників схилиються до визначення концепту як «ментального утворення» (Н. Д. Арутюнова, С. Г. Воркачов, В. І. Карасик, М. В. Нікітін, Г. Г. Слишкін та ін.) та розуміють концептуалізацію дійсності як конструювання ментального образу об'єкта цієї дійсності у свідомості мовця (Z. Kövecses, M. Johnson, G. Lakoff, R. Langacker, А. Вежбицька, О. П. Воробйова, С. А. Жаботинська, В. І. Карасик, Т. В. Радзівська та ін.). Наприклад, російські лінгвісти З. Д. Попова і Й. А. Стернін в ракурсі когнітивного підходу до вивчення концепту розуміють його як глобальну ментальну одиницю, яка представляє собою квант знання, що має певну структуру [1]. В аспекті таких позицій в нашому аналізі ми спираємося на когнітивні основи формування нових концептів як на базис продукування висловлювання в системі відображення явищ мови у сучасному світі для розуміння ментальних репрезентацій знання про цей світ й процесів когнітивної переробки цього знання.

Ідеї про те, що різноманітні суспільні організації та течії є соціальними конструктами, які реалізують сценарії своєї діяльності у вигляді дискурсивних практик в мові, сьогодні поширюються. Різноманітні соціальні дії (види діяльності, суб'єктивні прояви, соціальні відносини) стають сьогодні реаліями нашого життя та припускають функціонування нових видів дискурсів. Глибокі зміни в сучасному глобальному суспільстві призвели до появи нових форм спілкування, в яких визначається роль дискурс-аналізу як дієздатної методології. Саме дискурс-аналіз пропонує такий спосіб аналізу динаміки соціального конструювання, у процесі якого виникають соціальні концепти та простежуються певні зв'язки між ними. Одним з таких концептів сьогодні є АНТИГЛОБАЛІЗМ.

Антиглобалізація є відносно новою проблемою для концептуальної лінгвістики (в основному, антиглобалізм виступає предметом вивчення у сфері політичних наук). Саме тому нам і бачиться актуальним звернення до дослідження антиглобалізму як лінгвоконцептуального явища, в основі появи якого лежать когнітивні процедури, що приймають участь у формуванні складових концептів цього явища. Когнітивне моделювання концепту АНТИГЛОБАЛІЗМ ми вибудовуємо на аналізі дискурсивної реалізації мовних одиниць, які вербалізують діяльність суб'єктів антиглобалізаційних практик, що керуються особливими ідейно-ціннісними настановами по

відношенню до об'єктів даної картини світу в англомовних дискурсах.

Метою написання даної статті є дослідження виникнення когнітивного дисонансу між двома елементами знання – глобалізацією та антиглобалізацією, що є реаліями сучасної картини світу, як причини появи нового (по відношенню до ГЛОБАЛІЗАЦІЇ) концепту АНТИГЛОБАЛІЗМ.

В більшості своїх комунікацій ми використовуємо мову як загальній когнітивний механізм [2; 3; 4; 5; 6; 7], і за лінгвістичними даними можна зрозуміти, як людина сприяє інформацію, інтерпретує її, зберігає та використовує в оточуючому світі. В результаті породжується необхідність поєднувати чи розрізняти об'єкти дійсності за певними їх характеристиками, тобто, відбувається формування певної системи смислів. І тут акценти досліджень, що пов'язані з описанням світу, в якому ми існуємо, та створенням засобів для його опису, переміщуються в площину когнітивної лінгвістики, головними методологічними силами якої є такі, що мова відображає процеси мислення і відіграє ключову роль в пізнанні та осмисленні навколишнього світу. Центральною проблемою при цьому виступає побудова моделі мовної комунікації для обміну знаннями [6]. Саме тут і виникає питання про те, яка система лінгвістичних форм стоїть за мовленнєво-розумовою діяльністю, які лінгвістичні категорії та мовні одиниці відображують пізнання світу людиною та допомагають трансформувати свої знання в конкретні структури [8; 9; 10; 11; 12].

Глобалізація стала важливим фактором, що вплинув на серйозний перегляд свого положення у світовій спільноті держав та міжнародних установ і призвів до трансформацій їх зовнішньополітичних стратегій. Зміни геополітичної ситуації у світі, коли у більшості країн соціалістичного табору відбулася реставрація капіталізму, призвели до руйнування балансу між країнами, що розвивалися капіталістичним і соціалістичним шляхом, і підготували основи глобалізації геополітики [13; 14; 15; 16; 17; 18].

Зазначимо, що в попередніх розвідках дискурсної реалізації концепту ГЛОБАЛІЗМ в його картині світу ми виділили такі концептуальні елементи як ПОЛІТИЧНИЙ ЛІБЕРАЛІЗМ, ЕКОНОМІЧНИЙ ІНТЕРНАЦІОНАЛІЗМ, КУЛЬТУРНИЙ КОСМОПОЛІЗМ та СОЦІАЛЬНИЙ РЕАЛІЗМ, які реалізуються у текстах, що формують дискурсну єдність щодо відображення сучасного стану процесу глобалізації у відповідних сферах сучасного життя (сфера політики, сфера економіки, сфера культури, сфера екології) [19].

З поглибленням процесів глобалізації у міжнародних відносинах до когнітивного базису людини додається образ, який асоціюється з еволюцією оточуючого світу, що модернізує суспільну сферу та має привести до покращення економічного та політичного стану світової спільноти. Такі

асоціації, що пов'язані з різноманітною інформацією про стан глобалізаційних процесів у різних сферах сучасності, вистроюються у певний сценарій. Саме інформативна функція мови і впливає на моделювання реалій світу, які, формуючись в образи, дають людині можливість будувати стратегії своєї поведінки та очікувати певних результатів наприкінці.

Однак зміни, викликані глобалізацією (технологічний прогрес, мультикультуралізм, інформаційна революція та ін.), часто призводять до політичних та економічних криз, расових війн, екологічних катастроф, безробіття, зубожіння населення цілих країн з одного боку та появи медіа-корпорацій та фінансових магнатів з іншого, і такі події та процеси викликають у людини інші асоціації, такі, що привносять і негативні характеристики до образу глобалізації як процесу. Виникає певний когнітивний дисонанс (термін Леона Фестінгера [20]), протиріччя в системі знань особистості: події, що відбуваються, виглядають суперечливими щодо позитивного образу глобалізації як когнітивної одиниці.

В даній ситуації люди формують когнітивний образ відповідної своєї реакції через спостереження розгортання моделі ГЛОБАЛІЗАЦІЯ. Вони зберігають всю інформацію про цей образ, яка, на далі, буде слугувати їм орієнтиром у своїх подальших діях. В даному випадку спрацьовує схема Р. Солсо [21]:

винаходження стимулів (в нашому випадку: непогодженість між позитивною метою глобалізації та негативним впливом її на сучасний стан всіх сфер життя) →

зберігання перетворених стимулів (в нашому випадку: формування концепту АНТИГЛОБАЛІЗМ) →

побудова відповідних реакцій (в нашому випадку: основа антиглобалізаційних практик).

Як бачимо, мотиваційні конфлікти, оцінки та інтереси, які виникають при одержанні суперечливої інформації про об'єкт дійсності, ведуть людину до реалізації певних дій, що формуються у певні фрейми, а надалі в нові концептуальні моделі.

За думкою американського психолога Л. Фестінгера, стан когнітивного дисонансу і виступає мотивацією до певних дій з боку індивіда, який буде намагатися перевірити істинність інформації, що викликає цей дисонанс, або змінити своє представлення відповідно до реальності, що оточує його [20]). Тут, за Л. Фестінгером, і виникає тип відношень, для якого потрібна пара елементів знання (в нашому випадку це знання людини про світ, в якому вона існує), і цією парою в нашому дослідженні виступає *глобалізація* як прогресивний процес та *антиглобалізація*, що викликана протиріччями інтегративної глобалізаційної динаміки і є джерелом всесвітнього опору негативним наслідкам, які стали результатом цієї динаміки.

У когнітивному ракурсі аналізу основ формування концепту АНТИГЛОБАЛІЗМ ми розглядаємо стан когнітивного дисонансу як причину інтенсивності зусиль на зміну глобалізаційних процесів, які представляють когнітивні елементи, що в нашому дослідженні виступають як сигнали на перегляд поведінки та сприйняття дійсності індивідом. І оскільки когнітивний елемент «глобалізація» змінюється, а реалії, що він представляє у свідомості людини, не відповідають образу, що склався, то виникає потреба у протидії реальній ситуації. Численні факти говорять про те, що наприкінці ХХ сторіччя такі протидії стали одержувати все більшу соціальну підтримку. Саме це й призвело до оформлення антиглобалізму в новий когнітивний елемент сучасного знання, який відповідно сформувався у новий соціальний процес (див. рис. 1).

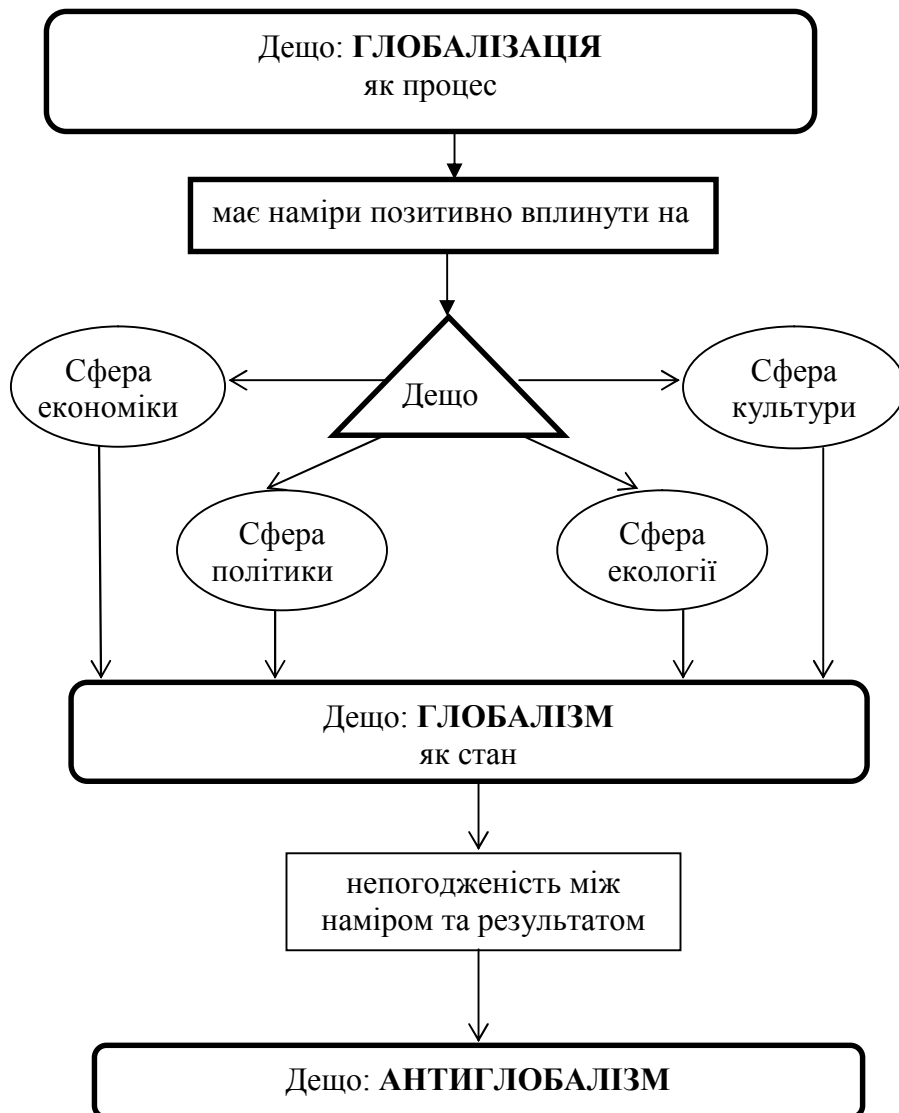

Рис. 1. Фреймова репрезентація формування концепту АНТИГЛОБАЛІЗМ

Як висновок зазначимо, що когнітивними передумовами формування концепту АНТИГЛОБАЛІЗМ ми вважаємо вербальну передачу інформації про глобалізаційні процеси та фіксацію непогодженості між процесуальними моделями і очікуваними позитивними результатами при їх реалізації, які зберігалися в колективній свідомості. Здібність людини навчатися новим моделям поведінки через спостереження і аналіз непрямого досвіду (поведінка інших людей та її наслідки) [21; 22] і привела, на наш погляд, до формування нового досвіду, який окреслюється у відповідно новій концептуальній репрезентації. В когнітивному ракурсі аналізу поставленої мети ми бачимо глобалізацію як сигнал для особистості переосмислити когнітивний елемент ГЛОБАЛІЗАЦІЯ та як чинник, що викликав виникнення АНТИГЛОБАЛІЗМУ як нового концепту сучасної картини світу.

Список використаної літератури

- 1. Попова З. Д.** Когнитивная лингвистика [Електронний ресурс] / З. Д. Попова, И. А. Стернин. – Режим доступа : <http://zinki.ru/book/kognitivnaya-lingvistika>.
- 2. Арутюнова Н. Д.** Язык и мир человека: изд.2-е, испр. / Н. Д. Арутюнова. – М. : Языки русской культуры, 1999. – 896 с.
- 3. Демьянков В. З.** «Концепт» в философии языка и в когнитивной лингвистике / В. З. Демьянков // Концептуальный анализ языка: современные направления исследования. Сб. науч. тр. / ИЯ РАН и др. – М.-Калуга : ИП Кошелев А. Б., Изд-во «Эйдос», 2007. – С. 26 – 33.
- 4. Краткий словарь когнитивных терминов** / [под общ. ред. Е. С. Кубряковой]. – М. : Филол. ф-т МГУ им. М. В. Ломоносова, 1997. – 245 с.
- 5. Кубрякова Е. С.** О когнитивных процессах, происходящих в ходе описания языка / Е. С. Кубрякова // Исследование познавательных процессов в языке. – Вып. V: Когнитивные исследования языка: Сб. науч. тр. – М.: Тамбов, 2009. – С. 22 – 29.
- 6. Маслова В. А.** Когнитивная лингвистика: уч. пособ. / В. А. Маслова. – Мн. : Тетра Системс, 2004. – 256 с.
- 7. Рябцева Н. К.** Ментальная лексика, когнитивная лингвистика и антропоцентричность языка [Електронний ресурс] / Н. К. Рябцева. – Режим доступа: <http://www.Dialog.21.ru/Archive/2000>.
- 8. Демьянков В. З.** Когнитивная лингвистика как разновидность интерпретирующего подхода / В. З. Демьянков // Вопросы языкознания. – 1994. – №4. – С. 17 – 33.
- 9. Chomsky N.** Rules and Representations / N. Chomsky. – Cambridge, MA : MIT Press, 1980. – 220 p.
- 10. Downing P.** Factors Influencing Lexical Choice in Narrative / P. Downing. – NJ : Ablex, 1980. – 180 p.
- 11. Miller G.** Dictionaries in the Mind / G. Miller // Language and Cognitive Processes. – 1996. – V.1(3). – P. 171 – 185.
- 12. Rosch E.** Principles of Categorization / E. Rosch // Cognition and Categorization. – Hillsdale, NJ : Erlbaum, 1982. – 315 p.
- 13. Даниленко В. П.** Глобалистская картина мира, или глобалистика, глобализм, антиглобализм, глобализация и антиглобалистская борьба [Електронний ресурс] / В. П. Даниленко. – Режим доступа : <http://www.islu.ru/danilenko/articles/sepirkart.htm>.
- 14. Кузнецов А. О.** Дискурс

глобализма и альтерглобализма в современном политическом процессе: автореф. дис. на соиск. уч. степ. канд. полит. наук : спец. 23.00.02. «Политические институты, этнополитическая конфликтология, национальные и политические процессы и технологии» [Электронный ресурс] / А. О. Кузнецов. – Пермь, 2008. – Режим доступа : <http://rudocs.exdat.com/docs/index-48800.html>. **15. Мегорский Б. В.** Антиглобалистское движение в современном политическом процессе : дис. ... канд. полит. наук : 23.00.02 / Мегорский Борис Вадимович. – СПб., 2003. – 182 с. **16. Эриксон Д. Ф.** «Антиглобалистские» движения: истоки, стратегии, состав, ресурсы, культура, цена участия / Д. Ф. Эриксон // Дискурс Пи. – Вып. II. – 2002. – С. 99 – 142. **17. Morse С.** Theory of the Anti-Globalization Movement [Электронный ресурс] / С. Morse // New Formulation. – No. 1. – V. 2. – 2003. – Режим доступа : <http://flag.blackened.net/nf/1antiglobalization.htm>. **18. Starr А.** Naming the Enemy: Anti-Corporate Movements Confront Globalization / А. Starr. – N.Y. : Zed Books, 2001. – 288 p. **19. Недайнова І. В.** Дискурс ідеологій «глобалізм/антиглобалізм» як відображення сучасних світових процесів / І. В. Недайнова // Матеріали міжнар. наук. конф. «Мови та літератури в глобалізованому світі: взаємодія та самобутність». – Київ, 2012. – (у друці). **20. Фестингер Л.** Введение в теорию диссонанса [Электронный ресурс] / Л. Фестингер. – Режим доступа : <http://flogiston.ru/library/festinger>. **21. Солсо Р. Л.** Когнитивная психология / Р. Л. Солсо. – М. : Тривола, 1996. – 600 с. **22. Бандура А.** Теория социального научения / А. Бандура. – СПб. : Евразия, 2000. – 320 с.

Недайнова І. В. Когнітивний дисонанс як причина виникнення нових концептів сучасної картини світу

В даній статті розглядається формування відносно нового концепту сучасної англосовітської картини світу АНТИГЛОБАЛІЗМ, причиною виникнення якого, на нашу думку, став стан когнітивного дисонансу, коли окреслились протиріччя в системі знань особистості: події, що відбуваються в політиці, економіці, культурі та соціально-екологічній сфері, виглядають суперечливими щодо позитивного образу глобалізації як когнітивної одиниці.

Ключові слова: концепт, концептуальна картина світу, глобалізація, антиглобалізація, когнітивний елемент, когнітивний дисонанс, глобалізм, антиглобалізм.

Недайнова І. В. Когнитивный диссонанс как причина возникновения новых концептов современной картины мира

В данной статье рассматривается формирование относительно нового концепта современной англоязычной картины мира АНТИГЛОБАЛИЗМ, причиной возникновения которого, по нашему мнению, стало состояние когнитивного диссонанса, когда появились противоречия в системе знаний личности: события, происходящие в политике, экономике, культуре и социально-экологической сфере,

выглядаюць сумнілівымі па адношэнню к пазітыўнаму абразу глабалізацыі як когнітыўнай адзінцы.

Ключевые слова: канцэпт, канцэптуальная картина міра, глабалізацыя, антыглабалізацыя, когнітыўны элемент, когнітыўны дыссананс, глабалізм, антыглабалізм.

Nedainova I. V. Cognitive Dissonance As the Reason of New Concepts Appearance in the Modern World Picture

In the given article the forming of a relatively new concept in the Modern English language world picture ANTI-GLOBALISM is being viewed. This concept is a new focus for the Conceptual Linguistics and this is the impetus for us to analyze ANTI-GLOBALISM as a lingual and conceptual phenomenon the basis of the appearance of which lies in cognitive procedures. In our opinion the situation of cognitive dissonance when the contradictions in the personality knowledge system began to arise has become the reason of its appearance. Such a dissonance has been the result of the discrepancy between the positive image of globalisation as a settled cognitive element and the negative processes in today's world that are caused by it in political, economic, cultural, social and ecological spheres. As it is distinguished the motivational conflicts that are appeared while getting some contradictive information about the cognitive element GLOBALISATION lead a person to the realization of the actions which are formed in definite frames and later on in new conceptual models. In the cognitive aspect we see the globalisation processes as the signals for an individual to rethink the cognitive element GLOBALISATION and as the challenge to ANTI-GLOBALISM forming as a new concept of the Modern world picture.

Key words: concept, conceptual world picture, globalisation, anti-globalisation, cognitive element, cognitive dissonance, globalism, anti-globalism.

Стаття надійшла до редакції 12.03.2013 р.

Прийнято до друку 30.05.2013 р.

Рецензент – д. філол. н., проф. Левицький А. Е.

УДК 811.111-112

I. В. Нікіточкіна

**КАТЕГОРІЯ МАТЕРІАЛЬНОЇ ЦІННОСТІ
В ЕПІЧНІЙ ПОЕМІ «БЕОВУЛЬФ»**

Категорія цінності, з точки зору філософії, розкриває один з важливих моментів універсальної взаємозалежності явищ. Як зазначає В. А. Василенко, суб'єктом ціннісних відносин виступає та сторона, відносно буття якої визначається цінність іншої [1, с. 42]. Об'єкт ціннісних